

Nigel Barley

AZ ANTROPOLÓGIA
NEM EXTRÉM SPORT

Fordította

Walsh Máté Gergely

TYPOTEX

Tartalom

Előszó	9
Új irányok	13
Két város története	37
Tengerész módra	75
Az etnográfiai határvidék	91
Lókupecsek	107
Ez a város nem elég nagy kettőnknek	125
Rizs és emberek	143
Hegyi barangolások	173
Házassági rítusok	211
Hadd hívjalak ... Pongnak	221
A visszavágó	249
Illusztrációk	289
Mértékegységek	297
A szerzőről	299

Előszó

Az antropológusok hagyományosan tudományos monográfiákban írnak más népekről. E kissé száraz és barátságtalan kötetek szerzői mindentudók, és olimposzi magasságokból tekintenek alá. Nemcsak egy kultúra olyan mély megértésére képesek, ami még a „benszülöttek” képességeit is felülmúlja, de soha nem hibáznak, és soha nem vezetik félre önmagukat vagy mások őket. Útmutatásaik segítségével az idegen kultúrák útvesztőiben soha nem lehet eltévedni. Nincs érzelmi életük. Sosem izgatottak vagy lehangoltak. Legfőképp sohasem kedvelik, de nem is idegenkednek attól a néptől, amit tanulmányoznak.

Ez nem egy ilyen monográfia. Ez a könyv egy „új” néppel – valójában egy teljesen „új” kontinenssel – való megismerkedés első kísérleteiről szól. Tévtutakat és nyelvi hiányosságokat, megcáfolt prekonceptiókat és önámítást, illetve mások által elkövetett megtévesztéseket dokumentál. Mindenekelőtt nem

általánosításokról, hanem egyénekkel való váratlan találkozásokról szól.

Szigorúan vett antropológiai szempontból e találkozások értékét csorbítja az a tény, hogy nem a helyiek nyelvén került rájuk sor, hanem indonézül. Az Indonéz Köztársaságban több száz, ha ugyan nem több ezer helyi nyelvet beszélnek. Az első közeledések éppen ezért mindig nemzeti nyelven történnek, és használata jelzi a szóban forgó kapcsolat kezdeti természetét. Ezek a kapcsolatok – az alatt a két év alatt, amelyről ez a könyv szól – mindazonáltal igazi személyes és érzelmi töltettel bíró kapcsolatokká váltak.

A monográfiákat fordítva írják. Hamis rendet erőltetnek a valóságra, amelyben minden a helyén van. Ez a könyv viszont azon tapasztalatokkal párhuzamosan íródott, amelyeket dokumentál. Teljesen más könyv születhetett volna a jelenleg a londoni Museum of Mankind kiállítótermeiben álló nagyszerű toradzsa rizscsúrtól kiindulva, ami bemutatja azt, hogyan nyert a felépítésének terve etnográfiai, pénzügyi és muzeológiai értelmet. De nem így történt.

Sokan segítették azt a vállalkozást, melyről ez a könyv szól. Angliában a British Museum igazgatója és igazgatótanácsa rendelkezett elég képzelőerővel ahhoz, hogy ezt a kockázatos vállalkozást anyagilag támogassa. Jean Rankie és Malcolm McLeod fáradhatatlan és értő támogatása nélkül erre soha nem kerülhetett volna sor.

Indonéziában köszönet illeti Ibu Hariyati Soebadiót a Departemen Pendidikan dan Kebudayaan-

tól,¹ valamint Bapak Yoop Avét és Luther Barrungot a Departemen Parposteltól,² akik kézen fogva vezettek végig a hivatali útvesztőkön, melyeken az ő folyamatos jóindulatuk nélkül soha nem igazodtam volna el. Bapak Yakob és Bupati Toradzsaföldről,³ Bapak Patandianan a Sospoltól és Nico Pasaka mindig segítőkész volt. Mamasában Drs Silas Tarrupadangot illeti hálás köszönet nagylelkű vendégszeretetéért és segítségéért. Amikor szükséghelyzetbe kerültem, Ibu Abbas professzor a Hasanuddin Universityról⁴ mindent megtett annak érdekében, hogy segítsen. Egy anti-köszönetnyilvánítás megilleti Bapak W. Arlent is az Ujung Pandang-i bevándorlási hivatalban.

Szintén hálás vagyok H. E. Bapak Suhartoyónak és Bapak Hidayatnak a londoni indonéz követségen, valamint különös köszönet illeti Bapak W. Miftach-ot is, ugyancsak a londoni indonéz követségről, az egész vállalkozás alatt tanúsított folyamatos támogatásáért és barátságáért.

A jakartai Torajan Foundation – különösképpen Bapak J. Parapak és Bapak H. Parinding – a toradzsa kiállítás ötlete iránt annak első megfogalmazó-

---

¹ Oktatási és Kulturális Minisztérium (A lábjegyzetek a fordító megjegyzései).

² Idegenforgalmi, Posta és Távközlési Minisztérium.

³ Tana Toraja (Toradzsaföld) Indonéziában Szulavézi szigetén (régienévén Celebesz), Dél-Szulavézi tartomány egyik kormányzósága. A tartományi székhelytől, Makassartól kb. 300 km-re északra, a sziget hegyes, középső részén található.

⁴ A Hasanuddin University Makassarban található, és Indonézia egyik legnagyobb egyeteme.

dásától kezdve baráti érdeklődést tanúsított, és anyagi támogatóként lépett fel – ahogy a Garuda Indonesia⁵ is.

Sallehuddin bin Hajji Abdullah Sani optimizmusa, barátsága, támogatása és megértése nélkül ez a terv soha nem fogalmazódhatott volna meg, és nem lehetett volna megvalósítani.

Legfőképpen köszönet illet minden egyszerű toradza férfit és nőt, akik a szívükbe zártak, és ellenszolgáltatás igénye nélkül, személyes kényelmüket figyelmen kívül hagyva segítettek nekem.

Nigel Barley

---

⁵ Indonézia nemzeti légitársasága.

Új irányok

„Az antropológia nem extrém sport.” Mindig is gyanítottam, hogy ez így van, de jó érzés volt, amikor ezt egy jó hírű biztosítótársaság is leírta feketén-fehéren. Elvégre, ők már csak tudják.

Ez a megállapítás egy hosszúra nyúló levelezés végeredménye volt, melyet inkább valami nehezen meghatározható aggodalom, mintsem komoly érdeklődés hatására folytattam. Két hónapos terepmunka idejére kötöttem egészségbiztosítást, és elég megdölgondolatlan voltam ahhoz, hogy az apró betűs részt is elolvassam. Az 1980-as évek lévén, amikor mint tudjuk, a világ olyan volt, amilyen, sem atomtámadás ellen nem voltam biztosítva, sem egy idegen kormány államosítási kísérlete ellen. Még rémisztőbb volt azonban az, hogy tizenkét hónapig biztosítva voltam arra az esetre, ha elrabolnának. A szabadeséses ejtőernyős ugrás kifejezetten tilos volt, „az összes egyéb extrém sporttal együtt”. De most már hivatalosan is megállapítást nyert: „Az antropológia nem extrém sport.”

Úgy tűnt, hogy az ágyra kiterített felszerelés ellentmond ennek a megállapításnak. Volt víztisztító tablettám, ellenszerem kétféle malária, lábgombásodás, gennyes fekély és szemhéj, amőbás vérhas, szénanátha, leégés, tetű- és kullancsfertőzés, tengeribetegség és kényszeres hányás ellen. Csak sokkal-sokkal később jöttem rá, hogy otthon felejtettem az aszpirint.

Inkább komoly, mintsem könnyű kirándulásnak ígérkezett, egy láthatóan puhány test küzdelmének a kemény tereppel, ahol valószínűleg mindent hegyre fel és szakadékokon át kell majd cipelni. Az utolsó reményteljes próbálkozásnak tűnt, mielőtt beismerném, hogy a városi élet és a kor visszavonhatatlanul elvégezte a maga pusztítását.

Az egyik sarokban az új hátizsák irizáló zöld színben csillogott, mint egy trópusi bogár páncélja. Mellette a szintén új bakancsok ragyogtak megnyugtatóan, az erő és a tartósság ígéretét sugározva. A kamerák már megtisztítva és újrakalibrálva. Minden kisebb feladat elvégezve, pontosan úgy, ahogy a katona megtisztítja és megolajozza a fegyverét, mielőtt harcba indulna. Ekkor, az indulás előtti mélabú állapotában a gondolkodás lelassul, és az érzékek eltompulnak. Ez az a pillanat, amikor az ember ül a poggyászokon, és üres lehangoltságot érez.

Sosem értettem igazán, hogy mi az, ami az antropológusokat kihajtja a terepre. Lehetséges, hogy egyszerűen a kíváncsiság győzelme ez a megfontolt óvatosság felett, az emberi emlékezet esendősége,

amely elfeledteti, hogy milyen kényelmetlen és fárasztó tud lenni a terepmunka java része. Ahogy az is lehet, hogy a motiváló erő a városi lét unalma, a hétköznapi lét, ami érdektelenné tesz. Az indulást gyakran viszonylag jelentéktelen események váltják ki, amelyek új megvilágításba helyezik a hétköznapi rutint. Egyszer én is találkoztam ezzel az érzéssel, amikor egy dagályos beszámoló került az asztalomra *A számítógép alkalmazási módjai az antropológiában* címmel, pontosan abban a pillanatban, amikor már negyven percet töltöttem azzal, hogy egy írógépszalagot kézzel tekerjek vissza. Az írógépem ugyanis olyan régi volt, hogy a megfelelő szalagokat már nem lehetett kereskedelmi forgalomban kapni.

A lényeg az, hogy a terepmunka gyakran sokkal inkább kísérlet arra, hogy a kutató megoldja az ő saját, nagyon is személyes problémáit, mintsem hogy megértsen más kultúrákat. A szakmán belül gyakran úgy tekintenek rá, mint ami gyógyír minden bajra. Tönkrement házasság? Menj, és foglalkozz egy kis terepmunkával, hogy helyrerakd a gondolataidat. Lehangolt vagy az előléptetés hiánya miatt? A terepmunka majd segít abban, hogy elvonja erről a figyelmedet.

De bármi is legyen az ok, az etnográfusok mindannyian ugyanazzal a biztonsággal ismerik fel a vadon hívó szavát, ahogy a muszlimok hirtelen sürgős készletést éreznek arra, hogy Mekkába zarándokoljanak.

Hová kellene menni? Ezúttal nem Nyugat-Afrikába, hanem valami új helyre. A hallgatók gyakran

tanácsomat kérik, hogy hova menjenek terepmunkára. Néhányan valamiféle nyughatatlan gonosz szellemtől hajtva pusztán egyetlen témán akarnak dolgozni, mint amilyen a női körülmetélés vagy a kovácsolás. Nekik könnyű tanácsot adni. Mások egész egyszerűen beleszerettek a világ valamelyik részébe. Ők is könnyű esetek. Az ilyen szerelmi affér legalább olyan jó alap lehet az etnográfiaival együtt járó számos megpróbáltatás és csalódás elviseléséhez, mint bármely más komolyabb elméleti megszállottság. Végül a harmadik, a legproblémásabb csoport, amelybe úgy tűnt, én is tartozom – amelyet egy kolléga barátságtalanul az antropológia szociáldemokrata pártjának nevezett –, azoknak a csoportja, akik jobban tudják, hogy mit akarnak elkerülni, mint azt, hogy mit szeretnének elérni.

Amikor tanácsot adtam, mindig valami ilyesmit kérdeztem: – Miért nem megy egy olyan helyre, amelynek lakói szépek, barátságosak, ahol szeretné az ételeket, és ahol szép virágok nőnek? – Ezek az emberek gyakran kiváló dolgozatokkal jöttek vissza. Most magamra kellett alkalmaznom ezt a tanácsot. Nyugat-Afrika nyilvánvalóan ki volt zárva, a válasz azonban villámcsapásként hasított belém: Indonézia. Utána kellene járnom.

Egy kiváló Indonézia-kutató tanácsát kértem – aki természetesen holland volt, és mint ilyen, angolabb volt az angoloknál tyúklábmintás zakójával, hosszú elegáns magánhangzóival és Sherlock Holmes-pipájával. A pipa szárával felém intett.

– Ön mentális menopauzától szenved – mondta együtt érzően pöfékelve. – Levegőváltásra van szüksége. Az antropológusok mindig elmennek az első terepmunkájuk helyszínére, hogy megtegyék a nagy felfedezést, hogy ott az emberek mások, mint otthon. Ez az ön esetében azt jelenti, hogy a doajók nem olyanok, mint az angolok. Viszont sosem értik meg igazán, hogy nincs két egyforma nép. Évekig mindenkire úgy fog tekinteni, mintha doajó lenne. Szerzett már rá pénzt?

– Még nem. De valószínűleg sikerül szereznem némi támogatást. – (A legszomorúbb dolog a tudományos kutatással kapcsolatban az, hogy amikor az ember még fiatal, sok ideje van, azonban senki nem ad neki pénzt. Mire egy kissé feljebb tornázza magát a ranglétrán, már általában képes rábírnivalakit, hogy támogassa, soha nincs azonban elég ideje arra, hogy bármi érdemlegeset tudjon tenni.)

– A pályázati pénzek csodálatos dolgok. Gyakran gondoltam arra, hogy írok egy könyvet a pályázati pénzek eredeti célja és a tényleges felhasználásuk közti ellentmondásról. Az autóm – mutogatott az ablakon kifelé – abból a pénzből lett, amit azért kaptam, hogy újragépeltessem a legutóbbi könyvemet. Hat héten át minden éjszaka fenn voltam, és magam gépeltem újra. A kocsi nem valami jó, de a könyv sem volt nagyon jó. Abból a pénzből nősültem, amit az achinéz nyelv⁶ tanulmányozására kaptam. Az

---

⁶ Egy északnyugat-szumátrai nyelv. Aceh tartományban beszélik elsősorban.

elsőszülött lányom pályázati pénzéből tudom felkeresni az indonéz kutatóhelyeket Németországban.

– Tudósok. A kifinomult szegénység kultúrája.

– Nemrégén vált el. Kapott rá pályázati pénzt?

– Nem... Azt én fizettem. De megérte.

– Szóval, hová menjek?

Tovább pöfékelt. – Szulavézire⁷ megy. Ha bárki megkérdezi, hogy miért, mondja azt, azért, mert a gyerekeknek hegyes a fülük.

– Hegyes a fülük? Mint Mr. Spocknak?

– Pontosan. Mint neki.

– De miért?

Úgy pöfékelt, mint egy indonéz vulkán, közben rejtélyesen mosolygott. – Csak menjen, és majd meglátja.

Tudtam, hogy meggyőződött. Szulavézi szigetére, Indonéziába megyek, és megnézem a hegyes fülű gyerekeket.

Lehet, hogy van öröm az utazásra való várakozásban. De semmi öröm a közvetlen előkészületekben. Védőoltások. Elhiszi valaki, hogy a himlőt már nyomtalanul „felszámolták”? Szép, tiszta, világos kifejezés, ami végtelenül gyanús volt. Veszettség? Mennyire valószínű, hogy egy veszett kutya harap majd meg? Nos, igen, de az ember elkaphatja akkor is, ha macska karmolja meg vagy egy madár csípi meg. Gamma-globulin? Az amerikaiak esküsznek rá. A britek nem hisznek benne. Végül az ember

---

⁷ Celebesz szigetének indonéz neve.

úgy hoz véletlenszerű döntést, mint a gyerek, aki felmarkol egy marék cukrot. Hány inget vigyen az ember? Hány pár zoknit? Sosincs elég, de cipelni túl sok. Fazekak? Hálósákok? Lesznek pillanatok, amikor mindkettő nélkülözhetetlen, de megéri-e azt a szenvedést, amit a Jáván keresztül való cipelésük jelent? A fogak és lábak szemügyre vétele, az ember teste olyan, mint valami problémás áru a rabszolga-piacon. Ez az ideje annak, amikor útikönyveket és korábbi etnográfiai munkákat kell nézegetni.

Úgy tűnt, hogy mindegyik másról beszél. Az útvonal megtervezése lehetetlen volt. Képtelenség volt őket egyetlen egységes rendszerként összeegyeztetni. Az egyik szerint az indonéz hajók lebegő poklok, az aljának is a legalja, szutykosak és fertőzőek. Más a béke szigeteként tekintett rájuk. Egy utazó azt állította, hogy makadám utakon utazott, míg mások szerint ezek nem léteztek. Az útikönyvek épp olyan mértékben voltak a fantázia művei, mint a kutatói pályázatok. Valószínűleg a hollandom írta őket. A másik probléma az volt, hogy soha nem voltak egyértelműek az író értékítéletei. Ami az egyik ember számára „kényelmes”, a másiknak „elképesztően drága”. Végül az embernek nem marad más hátra, minthogy megy, és megnézi magának.

Van egy szakasz, amikor a térképek elengedhetetlennek tűnnek. Valójában pusztán annak a kétes biztonságérzetét nyújtják, hogy tudod hová mész.

A térképkereskedők a könyvkereskedelem különcei – kócos hajú, homlokra tolt szemüvegű emberek.

– Térkép Szulavéziről? Charlie, van itt valaki, akinek Szulavézi térképe kellene. – Charlie egy halom térkép fölött áttekintve alaposan végigmért. Úgy tűnik, nem mindennap találkoznak Szulavézi térképe iránt érdeklődőkkel. Charlie az orrhegyre tolt szemüvegű típushoz tartozott.

– Azzal nem szolgálhatunk. Mi is szeretnénk egyet. Akar esetleg háború előtti holland térképet, amin semmi sincs? Tudja, az indonézeké a szerzői jog. Rettegnek a kémektől. Vagy öné lehet az amerikai légierő topográfiai térképe, de az három íven hat négyzetláb méretű. Csodás kartográfiai darab.

– Valami kissé kezelhetőbben reménykedtem.

– Van politikai térképünk Kelet-Malajziáról. Rajta vannak Borneó körvonalai felül és négyhüvelyknyi Dél-Szulavéziből, hogy kiadja a négyzetet. De gondolom, ha a tartományi székhelytől tíz mérföldnél messzebb akar menni, akkor ennek nem sok hasznát veszi. Tudunk még adni a tartományi székhelyről utcatérképet utcanévjegyzékkel.

Rápillantottam. Milyen gyakran tanulmányozta bárki ezeket a kaotikus utcákat és sugárutakat, amelyek a terepen forró, poros kis falvaknak bizonyultak egyetlen igazi úttal?

– Nem. Nem hinném. Egyébként is, már nem Makassarnak hívják. Ujung Pandang a neve.⁸

---

⁸ Makassar városát 1971 és 1999 között Ujung Pandangnak hívták a gyarmati múlttal való szakítás jegyében. Mivel a könyvben leírt események az 1980-as években történtek, ezért a szerző az Ujung Pandang nevet használja.